

Marek Mrówczyński

ZAWIESZENIE SĄDOWEGO POSTĘPOWANIA ROZPOZNAWCZEGO W SPRAWACH CYWILNYCH I POSTĘPOWANIA SĄDOWOADMINISTRACYJNEGO ZE WZGLĘDU NA OGŁOSZENIE UPADŁOŚCI

Uwagi wprowadzające

W wielu wypadkach uzasadnione może być łączne prowadzenie badań w odniesieniu do postępowania cywilnego i sądownoadministracyjnego, w szczególności w celu dokonania ustaleń o charakterze prawnoporównawczym. Wspólną cechą tych postępowań jest to, że oba umożliwiają realizację konstytucyjnego prawa do sądu; w każdym też z tych dwóch postępowań dochodzi do sprawowania wymiaru sprawiedliwości¹. Jednocześnie postępowania te oparte są właściwie na tych samych naczelnym zasadach. Sama natomiast regulacja postępowania sądownoadministracyjnego wzorowana jest w znacznym stopniu na zawartych w kodeksie postępowania cywilnego² przepisach regulujących cywilne postępowanie rozpoznawcze³.

W szczególności w obu wymienionych postępowaniach mamy do czynienia z podobnie określonymi podstawami zawieszenia postępowania.

Istota zawieszenia była niejednokrotnie przedmiotem rozważań w nauce postępowania cywilnego. W uwzględnieniu dokonanych już wcześniej ustaleń sformułowano definicję zawieszenia postępowania, według której zawieszenie polega na czasowym wstrzymaniu części lub całego postępowania, będącym skutkiem wystąpienia określonych w ustawie zdarzeń czy to uniemożliwiających podejmowanie czynności procesowych przez sąd lub strony, czy to wymagających wyjaśnienia w innym postępowaniu,

¹ Zob. K. Lubiński, *Pojęcie wymiaru sprawiedliwości w świetle konstytucji RP i standardów międzynarodowych*, [w:] *Aurea praxis, Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 2817 i nast.

² Dalej jako k.p.c.

³ Por. T. Woś, [w:] *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, komentarz*, red. T. Woś, Warszawa 2009, s. 16. Ewidentnie zbliżone kształtem do postępowania cywilnego rozpoznawczego jest postępowanie sądownoadministracyjne wszczynane na podstawie skargi. Obok tego należy mieć na uwadze wypadki postępowania sądownoadministracyjnego wszczynanego na wniosek; zob. art. 63 ustawy z 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270 z późn. zm.); dalej jako p.p.s.a.

a których uwzględnienie przez sąd ma wpływ na zgodne z prawem oraz rzeczywistym stanem rzeczy rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej⁴.

W literaturze dotyczącej postępowania sądownoadministracyjnego nie było potrzeby dokonywania odrębnych ustaleń w tej kwestii. Przejęto teoretyczne ujęcie tej instytucji wypracowane na gruncie postępowania cywilnego⁵.

Jedną z podstaw zawieszenia każdego z tych postępowań związana jest z upadłością podmiotu biorącego udział w postępowaniu. Ogłoszenie upadłości wywiera poważne skutki w zakresie praw i obowiązków upadłego dłużnika. Skutki w sferze prawa materialnego rozciągają się na sferę postępowań sądowych i administracyjnych⁶, w szczególności tych, które są już w toku. Co do sądowego cywilnego postępowania rozpoznawczego w jednej sytuacji – uregulowanej w art. 145 p.u.n. – postępowanie nie może się dalej toczyć (przynajmniej do czasu prawomocnego ustalenia listy wierzytelności w postępowaniu upadłościowym). W pozostałych wypadkach zasadą jest, że ogłoszenie upadłości wprawdzie nie stanowi przeszkody do kontynuowania toczących się postępowań, jednak w postępowaniach dotyczących masy upadłości będziemy mieć do czynienia z koniecznością przekształcenia o charakterze podmiotowym (uwarunkowanego utratą legitymacji procesowej przez upadłego). Konkretnie postępowania te mogą być kontynuowane z udziałem upadłego tylko w razie upadłości z możliwością zawarcia układu i przy tym z pozostawieniem upadłemu prawa zarządu masą; jeżeli sąd ogłosił upadłość z likwidacją majątku albo upadłość z możliwością układu i z odebraniem upadłemu prawa zarządu masą, w postępowaniach jako strona wystąpić musi odpowiednio syndyk lub zarządca⁷. To samo – choć z wątpliwościami, o których będzie mowa – odnosi się do postępowania sądownoadministracyjnego.

Problematyka zawieszenia postępowań sądowych ze względu na ogłoszenie upadłości domaga się osobnych rozważań, albowiem na gruncie postępowania cywilnego, w stosunkowo krótkim czasie, doszło do kilkukrotnych zmian stanu prawnego, co spowodowało perturbacje w praktyce stosowania przepisów. Z kolei na gruncie postępowania sądownoadministracyjnego regulacja okazuje się niedoskonała, co powoduje, że formułowane są wątpliwości i postulaty jej zmian.

Celem opracowania jest poddanie analizie przepisów zawierających podstawę zawieszenia, o której mowa, przy uwzględnieniu *ratio legis*, jak również rozważenie, w ja-

⁴ A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 24.

⁵ Zob. Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia postępowania sądownoadministracyjnego*, Przemysł 2007, s. 68-69.

⁶ Co do wpływu upadłości na postępowanie administracyjne i podatkowe zob. A. Piszcz, R. Suwaj, *Strona postępowania administracyjnego w razie ogłoszenia upadłości likwidacyjnej*, Przegląd Prawa Publicznego, 2007, nr 10, s. 50. Ponadto S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze, komentarz*, Warszawa 2010, s. 515.

⁷ A. Jakubecki, *Wybrane problemy postępowania nieprocesowego toczącego się po ogłoszeniu upadłości uczestnika na przykładzie postępowań działowych*, [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 700.

kich ramach czasowych powinno i może być wydane postanowienie o zawieszeniu oraz jakie wywołuje ono skutki prawne.

Stan prawny w zakresie podstaw zawieszenia postępowania cywilnego i postępowania sądownoadministracyjnego ze względu na ogłoszenie upadłości

W k.p.c. pierwotnie art. 174 §1 pkt 4 stanowił, że sąd zawiesza postępowanie z urzędu, jeżeli w stosunku do strony zostało wszczęte postępowanie upadłościowe, a spór dotyczy przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości. W ten sposób przepis powtarzał brzmienie odpowiedniej regulacji z kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r.⁸. Wraz z uchwaleniem Prawa upadłościowego i naprawczego⁹ art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. znowelizowano¹⁰; od tej pory ta sama przesłanka zawieszenia postępowania brzmiała „jeżeli ogłoszono upadłość strony, a spór dotyczy przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”. W kolejnej nowelizacji¹¹ zastosowano nowe rozwiązanie. Przesłanka ta otrzymała następujące brzmienie: „*jeżeli postępowanie dotyczy masy upadłości i ogłoszono upadłość z możliwością zawarcia układu, a strona pozbawiona została prawa zarządu masą upadłości albo ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku powoda*”. W ten sposób poza zakresem regulacji rozważanego przepisu pozostawiono wypadek upadłości obejmującej likwidację majątku ogłoszonej w trakcie trwającego procesu wobec pozwanego. Wprowadzono natomiast do kodeksu art. 182¹, w myśl którego sąd procesowy miał w takiej sytuacji wydawać postanowienie o umorzeniu postępowania. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej powoływano się na zbędność zawieszania postępowań, co do których należy przypuszczać, że po dłuższym czasie i tak zostaną umorzone¹². W tym samym przepisie stworzono jednak możliwość powrotu do wcześniejszego procesu, a ściślej wytoczenia powództwa ponownie z zachowaniem skutków poprzedniego powództwa. Rozwiązanie to – wprowadzające do polskiego porządku prawnego instytucję stanowiącą w istocie „warunkowe umorzenie postępowania cywilnego”¹³ – przysporzyło

⁸ Dz. U. Nr 112, poz. 934.

⁹ Ustawa z 28 lutego 2003 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r., poz. 1112 z późn. zm.); dalej jako p.u.n.

¹⁰ Mocą art. 525 p.u.n.

¹¹ Ustawa z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 235, poz. 1699).

¹² Zob. uzasadnienie projektu ustawy z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 484 Sejmu V kadencji, www.orka.sejm.gov.pl. [dostęp: 06.05.2014]. W istocie rzeczy – jak wielokrotnie wskazywano w literaturze – projektodawca w pierwszym rządzie kierował się zamiarem wyeliminować ze statystyk sądowych znaczącej liczby postępowań zawieszonych ze względu na upadłość, które przez wiele lat musiały być wykazywane jako sprawy niezakończony, co było niewygodne z punktu widzenia wizerunku państwa. Zob. A. Jakubecki, *Ogłoszenie upadłości strony procesu cywilnego – uwagi na tle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, Przegląd Sądowy, 2007, nr 7-8, s. 34; A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego postępowania...*, s. 100-101; M. Strus-Wolos, *Uprawnienia procesowe wierzycieli w postępowaniu upadłościowym*, Warszawa 2011, s. 84.

¹³ Szerzej M. Mrówczyński, *Umorzenie postępowania rozpoznawczego ze względu na ogłoszenie upadłości*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego, 2010, nr 7, s. 92. Tak też M. Strus-Wolos, *Uprawnienia procesowe...*, s. 82.

tylko problemów w praktyce orzeczniczej¹⁴ i spotkało się ze zdecydowaną krytyką w nauce¹⁵. Stąd też ustawodawca, po przeszło czterech latach obowiązywania przepisu, wycofał się z tego rozwiązania. Na mocy nowelizacji z dnia 16 września 2011 r.¹⁶ uchylono art. 182¹, a zawieszenie postępowania znowu następuje bez względu na to, czy chodzi o upadłość powoda czy pozwanego; wyraźnie też wyłączony jest z podstawy zawieszenia wypadek upadłości z możliwością układu, w ramach której zarząd masą upadłości sąd pozostawił upadłemu. W myśl zatem obecnego brzmienia art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. sąd zawiesza postępowanie z urzędu, jeżeli postępowanie dotyczy masy upadłości i ogłoszono upadłość z możliwością zawarcia układu, a strona pozbawiona została zarządu masą upadłości albo ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku strony.

W postępowaniu sądowoadministracyjnym analogiczna regulacja ma następujące brzmienie: sąd zawiesza postępowanie z urzędu, jeżeli w stosunku do strony zostało wszczęte postępowanie upadłościowe, a sprawa dotyczy przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości. Taka treść zawarta jest w art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. i przepis ten nie był do tej pory zmieniany.

Ratio legis zawieszenia postępowań w wypadku upadłości

Na mocy art. 75 ust. 1 p.u.n., w razie ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku, upadły traci prawo zarządu oraz możliwość korzystania i rozporządzania mieniem wchodzącym w skład masy upadłości. Tak samo – z mocy art. 76 ust. 1 p.u.n. – dzieje się w wypadku upadłości z możliwością zawarcia układu, jeśli sąd nie pozostawił zarządu upadłemu, lecz ustanowił zarządcę.

W konsekwencji art. 144 ust. 1 p.u.n. stanowi, że w wypadku tego rodzaju upadłości postępowania sądowe i administracyjne dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i dalej prowadzone jedynie przez syndyka lub przeciwko niemu. W odniesieniu do statusu prawnego syndyka ostatnio w nauce dominuje pogląd, że syndyk nie jest reprezentantem upadłego ani wierzycieli, ani tym bardziej masy upadłości¹⁷. Stanowisko to znajduje wyraz w treści art. 144 ust. 2 p.u.n., według którego wymienione postępowania syndyk pro-

¹⁴ Zob. np. wyrok SN z 16 października 2008 r., III CSK 120/08, Lex nr 560574; postanowienie SN z 14 maja 2009, I CSK 427/08, OSNC 2010, nr 4, poz. 43; uchwałę SN z 28 kwietnia 2010 r., III CZP 2/10, Biuletyn SN 2010, nr 4, s. 10.

¹⁵ Zob. A. Jakubecki, *Ogłoszenie upadłości...*, s. 34; A. Laskowska, *Zawieszenie postępowania...*, s. 100-101; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania upadłościowego na wszczynanie i dalsze prowadzenie postępowań cywilnych*, Czasopismo Kwartalne Całego Prawa Handlowego, Upadłościowego oraz Rynku Kapitałowego, 2008, nr 2, s. 214; M. Mrówczyński, *Umorzenie postępowania...*, s. 97-98; M. Strus-Wołos, *Uprawnienia procesowe...*, s. 84; M. Gajdzińska-Sudomir, C. Zalewski, *Wpływ ogłoszenia upadłości na postępowanie cywilne w projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 286 i 288-289.

¹⁶ Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 233, poz. 1381).

¹⁷ Zob. np. A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze, komentarz*, Warszawa 2010, s. 334; A. Hrycaj, *Syndyk masy upadłości*, Poznań 2006, s. 40.

wadzi na rzecz upadłego, lecz w imieniu własnym. W postępowaniach dotyczących masy upadłości stroną jest więc nie upadły reprezentowany przez syndyka, lecz syndyk¹⁸. Legitymacja, którą art. 144 ust. 1 p.u.n. przyznaje syndykowi, jest legitymacją procesową formalną, i to wyłączną, upadły zachowuje jedynie legitymację procesową materialną¹⁹ (w ten sposób mamy do czynienia z podstawieniem procesowym bezwzględny)²⁰. Tak samo – w upadłości z możliwością zawarcia układu – wyłączną legitymację formalną w wymienionych postępowaniach uzyskuje zarządca (art. 139 p.u.n.)²¹.

W art. 144 i 139 p.u.n. jest mowa ogólnie o postępowaniach sądowych. Zatem tak jak w postępowaniu cywilnym, tak również w postępowaniu sądownoadministracyjnym dochodzi do subrogacji o charakterze bezwzględny syndyka lub zarządcy²². Zarówno w orzecznictwie²³, jak i w literaturze²⁴ panuje zgoda, że upadły traci w postępowaniu sądownoadministracyjnym legitymację formalną. Spotkać można jednak też ujęcie sprzeczające *ratio legis* art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. do „zapewnienia należytej reprezentacji strony”²⁵.

Procesową konsekwencją przyjętego rozwiązania o charakterze materialnoprawnym jest określony przepisami tryb wstąpienia syndyka (lub zarządcy) do toczących się postępowań. Otóż dojść musi do zawieszenia postępowania, aby umożliwić wstąpienie podmiotu, który jest wyłącznie legitymowany²⁶, z tym że w razie wierzytelności podlegających zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym konieczne jest w pierwszej kolejności wyczerpanie procedury ustalania wierzytelności. Nie ma natomiast uzasadnienia, aby postępowanie sądownoadministracyjne spoczywało do momentu ustalenia listy wierzytelno-

¹⁸ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 334.

¹⁹ Tamże, s. 335.

²⁰ W. Broniewicz, *Stanowisko syndyka upadłości w procesach z jego udziałem*, Państwo i Prawo 1993, nr 2, s. 43. P. Feliga, *Stanowisko prawne syndyka w procesie dotyczącym masy upadłości*, Warszawa 2011, s. 158-159; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 189-190.

²¹ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 317. Zob. też D. Chrapoński, *Wyłączenia z masy upadłości*, Warszawa 2010, s. 278-279.

²² Szerzej J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania sądownoadministracyjnego z postępowaniem upadłościowym*, Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego 2010, nr 2, s. 41-42; J. Skowronek, *Instytucja zawieszenia jako wyjątek od zasady szybkości i ciągłości postępowania sądownoadministracyjnego – zagadnienia wybrane*, Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego, 2009, nr 3, s. 110-112.

²³ Zob. postanowienie NSA z 19 lutego 2008 r., I FSK 1736/07, www.nsa.gov.pl [dostęp: 06.05.2014]; wyrok NSA z 11 października 2005 r., FSK 2449/04, www.nsa.gov.pl [dostęp: 06.05.2014]; wyrok WSA w Gliwicach z 15 maja 2006 r., I SA/Gl 762/05, www.nsa.gov.pl. [dostęp: 06.05.2014].

²⁴ J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 41; J. Skowronek, *Instytucja zawieszenia...*, s. 111.

²⁵ Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 185. Konsekwentnie w dalszych rozważaniach status syndyka w tych postępowaniach jest przez Autora rozważany jako problem właściwej reprezentacji upadłego czy nawet reprezentacji masy upadłości. Sformułowania „reprezentacja masy upadłości” używają też: J. Jaśkiewicz *O kolizji postępowania...*, s. 40 oraz NSA w wyroku z 11 października 2005 r. i w postanowieniu z 19 lutego 2008 r. powołanymi w przypisie 24.

²⁶ A. Jakubecki, *glosa do uchwały SN z 10 lutego 2006 r.*, III CZP 2/06, Orzecznictwo Sądów Polskich 2008, nr 6, s. 480; P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 215-216; J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 40; J. Skowronek, *Instytucja zawieszenia...*, s. 111.

ści²⁷. Podobnie umieszczenie wierzytelności na liście wierzytelności nie sprawia samo przez się, że postępowanie sądowoadministracyjne miałyby stać się bezprzedmiotowe²⁸.

Ponieważ art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. pochodzi z okresu sprzed wejścia w życie p.u.n., w przepisie tym brak rozróżnienia na postępowanie upadłościowe obejmujące likwidację majątku upadłego i postępowanie upadłościowe z możliwością zawarcia układu²⁹. Nie jest jednak słuszne ograniczanie zastosowania tego przepisu do sytuacji, gdy ogłoszono upadłość obejmującą likwidację majątku upadłego³⁰.

Idąc w ślad za rozwiązaniami przyjętymi w postępowaniu cywilnym, art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. interpretuje się w ten sposób, że przepis ten nie odnosi się do ogłoszenia upadłości z możliwością zawarcia układu, w ramach której sąd pozostawił zarząd upadłemu. Przyjmuje się zatem, że postępowanie sądowoadministracyjne w tej sytuacji nie podlega zawieszeniu³¹.

Analiza podstaw zawieszenia postępowań

W art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. jest mowa o „postępowaniu dotyczącym masy upadłości”. Fundamentalne znaczenie ma zatem odróżnienie postępowań dotyczących masy upadłości od tych, które masy nie dotyczą, gdyż w tych ostatnich legitymację procesową zachowuje upadły i podstawa zawieszenia, o której mowa, nie znajduje zastosowania³². W postępowaniach nie dotyczących masy upadłości syndyk ani zarządca nigdy legitymacji nie nabywają³³.

Ogólnie rzecz ujmując, postępowanie dotyczy masy upadłości, jeśli może mieć wpływ na tę masę³⁴. Może to być wpływ na stan masy upadłości, a przez to na możliwość zaspokojenia z niej wierzycieli, ale również wpływ polegający na tym, że można będzie realizować określone prawo lub trzeba będzie wykonać określony obowiązek w ramach

²⁷ J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 47.

²⁸ Tamże, s. 46. Skrajny pogląd – wyrażany w orzecznictwie – kwestionuje w ogóle kompetencje organów postępowania upadłościowego do wypowiedzania się w przedmiocie należności publicznoprawnych (zob. orzeczenia zestawione przez J. Jaśkiewicza, tamże, s. 45).

²⁹ J. Skowronek, *Instytucja zawieszenia...*, s. 110.

³⁰ Tak czyni – z powołaniem się na art. 543 – M. Romańska, [w:] *Prawo o postępowaniu...*, red. T. Woś, Warszawa 2009, s. 512. Zob. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze...*, s. 515; J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 42; M. Niezgódka-Medek, [w:] B. Dauter, B. Gruszczyński, A. Kabat, M. Niezgódka-Medek, *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, komentarz*, Warszawa 2013, s. 402.

³¹ J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 42. Nadzorca sądowy będzie mógł wystąpić w postępowaniu sądowoadministracyjnym jako strona *sui generis*; tamże oraz S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze...*, s. 511.

³² A. Jakubecki, *Wybrane problemy...*, s. 698.

³³ P. Feliga, *Stanowisko prawne...* s. 430.

³⁴ Zob. A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 313. Zob. też S. Cieślak, *Wpływ postępowania upadłościowego na postępowania w sprawach gospodarczych*, Pałestra 2008, nr 8-9, s. 13.

zarządu masą (co wprawdzie może, ale nie musi prowadzić do zmiany stanu masy i możliwości zaspokojenia wierzycieli)³⁵.

Przy uwzględnieniu treści art. 61 i 62 p.u.n. nie powinno budzić wątpliwości, że masa upadłości to ta część majątku upadłego, która ma służyć zaspokojeniu roszczeń wierzycieli³⁶. Istnieje jednak szereg wyłączeń z masy upadłości wynikających już z mocy samej ustawy³⁷.

Przyjmuje się fikcję prawną, że masa upadłości istnieje już od początku dnia, w którym ogłoszono upadłość³⁸.

W ramach rozważań nad wpływem danego postępowania na masę upadłości, należy odpowiedzieć na pytanie, od czego zależy zaistnienie takiego wpływu. Otóż decyduje o tym przedmiot tego postępowania. W każdym postępowaniu występuje element obiektywny, jakim jest żądanie pochodzące od inicjującego postępowanie podmiotu wraz ze wskazaniem uzasadniających je okoliczności faktycznych, czyli to, co w nauce postępowania cywilnego określa się mianem roszczenia procesowego³⁹. Żądanie będące składnikiem roszczenia procesowego określa, jakiej treści orzeczenie ma być wydane⁴⁰. A przy tym istotą procesu jest spór prawny; chodzi tu o wymagającą rozstrzygnięcia prawnego sprzeczność interesów stron stosunku prawnego w przedmiocie istnienia samego stosunku prawnego bądź treści i zakresu wynikających ze stosunku wzajemnych praw i obowiązków⁴¹.

Wpływ, o którym mowa, może wystąpić zarówno w procesie, w trakcie którego doszło do upadłości powoda, jak i w takim procesie, podczas którego doszło do upadłości pozwanego. Różnica będzie polegać na tym, że uwzględnienie przez sąd konkretnego roszczenia procesowego dla upadłego pozwanego oznaczać będzie, iż aktywa masy upadłości zmniejszą się, zostaną obciążone lub nie wzrosną, natomiast, gdy upadłym będzie powód, to z jego z punktu widzenia istotne pozostanie to, że aktywa masy wzrosną lub nie zmniejszą się ani nie zostaną obciążone. Widać przy tym, że w ramach roszczenia procesowego żądanie może przybrać każdą z trzech postaci: może być żądaniem zasądzenia świadczenia, żądaniem ustalenia prawa lub stosunku prawnego lub żądaniem ukształtowania prawa lub stosunku prawnego⁴². Jednak jeśli uwzględnienie roszczenia procesowego

³⁵ Zob. A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 421. Zob. też definicję P. Feligi, *Stanowisko prawne...*, s. 78.

³⁶ F. Zedler, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 138; S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze...*, s. 190.

³⁷ Szerzej na ten temat D. Chrapoński, *Wyłączenia z masy...*, s. 319-390; P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 99-100.

³⁸ Zob. F. Zedler, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 138, D. Chrapoński, [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze, komentarz*, red. A. Witosz, Warszawa 2010, s. 170. Zob. też P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 223-226.

³⁹ Szerzej: W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974, s. 158 i 164.

⁴⁰ Tamże, s. 158.

⁴¹ K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 169-170.

⁴² Zob. S. Cieślak, *Wpływ postępowania...*, s. 12.

polega na przesądzeniu o obowiązku, który będzie podlegał nie zaspokojeniu z masy, lecz wykonaniu w ramach zarządu masą lub polega na przesądzeniu o prawie zaspokajanym nie „na rzecz” masy, lecz w ramach zarządu, taka symetria nie musi wystąpić. Np. w razie upadłości pozwanego w trakcie procesu o sprostowanie świadectwa pracy, postępowanie trzeba zawiesić, ale jeśli dojdzie do upadłości (w szczególności konsumenckiej) powoda w trakcie takiego postępowania, to brak będzie uzasadnienia dla zawieszania.

Wpływ, o którym mowa, może być bardziej lub mniej bezpośredni, co wyrazi się w szczególności w tym, że po uprawomocnieniu się orzeczenia uwzględniającego żądanie, do rzeczywistych zmian w stanie masy upadłości może dojść w wyniku większej lub mniejszej liczby kolejnych czynności faktycznych lub procesowych. Przykładowo wyrok ustalający, że określone zdarzenie było wypadkiem przy pracy, nie wywrze tak bezpośredniego wpływu na stan masy upadłości, jak wyrok zasądający świadczenie pieniężne od pozwanego upadłego lub wyrok pozbawiający tytuł wykonawczy wykonalności.

Oczywiście sporządzanie katalogu spraw, w których postępowanie może „dotyczyć masy upadłości” jest z góry skazane na niepowodzenie ze względu na różnorodność stanów faktycznych oraz mnogość możliwych stosunków prawnych i świadczeń.

Art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. ma – w związku z art. 13 §2 k.p.c. – zastosowanie również w postępowaniu nieprocesowym. W tym postępowaniu także rozpoznawane są sprawy dotyczące masy upadłości. Podobnie jak to ma miejsce w procesie, w postępowaniu nieprocesowym legitymacja – w zależności od tego, czy dane postępowanie „dotyczy masy upadłości” i w zależności od rodzaju upadłości (sposobu prowadzenia postępowania upadłościowego) – może przysługiwać albo syndykowi, albo zarządcy, albo samemu upadłemu⁴³. W postępowaniu tym nie ma jednak spraw „o wierzytelności”⁴⁴; istnieją natomiast sprawy, w których sąd rozpoznaje kompleksowo określone roszczenia⁴⁵, obejmujące w istocie wierzytelności podlegające zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym⁴⁶. Chodzi tu przykładowo o postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, postępowanie o zniesienie współwłasności, postępowanie o dział spadku⁴⁷.

Sąd musi sam ocenić, czy możliwość wpływu, o której mowa, zachodzi. Możliwość ta nie wynika z deklaracji stron czy uczestników postępowania. Zawsze też – dopóki postępowanie się prawomocnie nie zakończyło i nie jest znany jego wynik – pozostaje tylko możliwością (czyli chodzi o wpływ potencjalny).

Stosowanie rozważanej podstawy zawieszenia postępowania nie zależy od tego, czy ogłoszona upadłość jest upadłością przedsiębiorcy czy upadłością konsumencką.

Stosowanie art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. następuje więcej trudności niż stosowanie art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. Przede wszystkim trzeba przyjąć, że na gruncie art. 124 §1 pkt

⁴³ A. Jakubecki, *Wybrane problemy...*, s. 704.

⁴⁴ Szerzej M. Mrówczyński, *Umorzenie postępowania...*, s. 82.

⁴⁵ Zob. w tej kwestii K. Lubiński, *Istota i charakter...*, s. 228-233.

⁴⁶ Szerzej A. Jakubecki, *Wybrane problemy...*, s. 708 i nast. oraz S. Cieślak, *Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 213 i nast.

⁴⁷ Szerzej A. Jakubecki, *Wybrane problemy...*, s. 708 i nast.; S. Cieślak, *Powiązania wewnątrzsystemowe...*, s. 212-219.

4 p.p.s.a. przez „wszczenie postępowania upadłościowego” należy rozumieć ogłoszenie upadłości⁴⁸. Następnie należy odpowiedzieć na pytanie, jak ustalić, że dane postępowanie sądownoadministracyjne „dotyczy przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”. W związku z tym wskazano, że „poszukiwanie tej zależności (...) powinno sprowadzać się do stwierdzenia, że przedmiotem skargi do sądu administracyjnego jest działanie lub bezczynność organu administracji publicznej skierowane do przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”⁴⁹. W innej wypowiedzi znalazła się sugestia, że przedmiot sprawy sądownoadministracyjnej może krzyżować się lub mieścić w zakresie klasy desygnatu „przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”⁵⁰. W ten sposób jednak niczego się nie wyjaśni, dopóki nie wiadomo, co ustawodawca rozumie przez pojęcie „przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”. Sformułowanie to nieszczęśliwie powtórzone zostało za kodeksem postępowania cywilnego z 1932 r. w pierwotnej wersji obecnego k.p.c., a następnie w dosłownym brzmieniu przejęte do rozważanego przepisu p.p.s.a. Przede wszystkim „przedmiot” nie jest tu synonimem „rzeczy”⁵¹. Po drugie, tego przepisu k.p.c. nie można było wyklądać literalnie. Racjonalne względy nakazywały w ramach stosowania tego przepisu dokonać wykładni celowościowej. Przepis wprawdzie nie był przedmiotem zbyt wielu wypowiedzi w literaturze (w warunkach ustrojowych PRL postępowań upadłościowych prawie nie było), niemniej jednak słusznie zwrócono uwagę, że wprawdzie w ścisłym rozumieniu składnikami masy upadłości są tylko rzeczy, wierzytelności i inne prawa majątkowe (przysługujące upadłemu), a nie pasywa, to jednak zawieszenie postępowania cywilnego musi nastąpić też w sytuacji, gdy jest to proces, w którym ktoś dochodzi swojej wierzytelności od upadłego dłużnika⁵². W istocie sformułowanie o sporze czy sprawie „dotyczącej przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości” znaczy to samo, co „postępowanie dotyczące masy upadłości”⁵³. Art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. trzeba więc stosować zarówno w tych sytuacjach, w których postępowanie sądownoadministracyjne dotyczy praw tworzących masę upadłości, jak i wtedy, gdy dotyczy obowiązków zaspokajanych z masy upadłości⁵⁴.

Wróćmy zatem do pytania, w czym przejawia się to, że dane postępowanie sądownoadministracyjne dotyczy masy upadłości.

⁴⁸ Zob. Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 190; J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 40; M. Romańska, [w:] *Prawo o postępowaniu...*, red. T. Woś, s. 512. Przepis ten jest właściwie powtórzeniem pierwotnej wersji art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c.; zob. niżej.

⁴⁹ Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 194.

⁵⁰ J. Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 43-44.

⁵¹ Zob. Z. Świeboda, *Prawo upadłościowe i naprawcze, komentarz*, Warszawa 2003, s. 202-203; Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 192.

⁵² S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i układowe*, Warszawa 2003, s. 318.

⁵³ A. Jakubecki, *głosa do uchwały...*, s. 481.

⁵⁴ Por. Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 194. W literaturze przytaczane jest jednak często postanowienie NSA z 29 października 2004 r., FZ 442/04, www.nsa.gov.pl [dostęp: 06.05.2014], w którym sąd ten zajął stanowisko odwrotne, tj. przyjął, że jeśli sprawa sądownoadministracyjna dotyczy obowiązku zapłaty podatku, to nie ma mowy o „przedmiocie wchodzącym w skład masy upadłości”.

Wyżej – na gruncie postępowania cywilnego – odwołaliśmy się do przedmiotu tego postępowania. Pojęcie roszczenia procesowego wcale nie jest charakterystyczne tylko dla postępowania cywilnego, lecz ma walor ogólniejszy. Przy założeniu, że jest to żądanie urzeczywistnienia w konkretnym przypadku oznaczonej normy prawnej przez wydanie orzeczenia określonej treści, zindywidualizowane okolicznościami faktycznymi, określenie to może być używane też w postępowaniu karnym i administracyjnym⁵⁵. Ograniczając rozważania do postępowania sądownoadministracyjnego wszczynanego na podstawie skargi, zauważmy, że skarga do sądu administracyjnego również zawiera żądanie. Jest to „*żądanie dokonania przez sąd administracyjny kontroli (...) zgodności z prawem*”⁵⁶ działań i zaniechań organów administracji publicznej. W istocie roszczenie to zawiera żądanie uznania określonego działania lub zaniechania za niezgodne z prawem (w skardze skarżący twierdzi, że taka niezgodność zachodzi; przedmiotem postępowania sądownoadministracyjnego nie jest natomiast ani kontrola, ani sam akt, czynność lub zaniechanie organu, który tej kontroli podlega).

Gdy będziemy jednak chcieli ustalić możliwość wpływu tak rozumianego przedmiotu postępowania sądownoadministracyjnego na masę upadłości, pojawi się problem. Otóż spraw „o prawa” będące składnikami masy upadłości nie ma tu w ogóle (gdyż takie sprawy toczą się w postępowaniu cywilnym). Pojęcia „majątku” i „praw majątkowych” to pojęcia z zakresu prawa prywatnego. Charakterystyczną cechą praw majątkowych jest to, że uwarunkowane są interesem ekonomicznym uprawnionego i dają się wyrazić w pieniądzu⁵⁷. Prawa, których źródłem są akty władzy publicznej, w zasadzie nie tworzą masy upadłości⁵⁸.

Trzeba więc przyjąć, że analizowany przepis ma zastosowanie, jeżeli działania lub zaniechania administracji publicznej miałyby doprowadzić do zwiększenia lub zmniejszenia aktywów tworzących masę upadłości albo odnosiłyby się do czynności zarządczych masą. Wynika z tego, że może chodzić o wierzytelności publicznoprawne zaspokajane z masy upadłości lub o należności, które miałyby zasilić tę masę, ale też o działania lub zaniechania organów administracji publicznej odnoszące się do innego mienia będącego

⁵⁵ S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje*, [w:] *Wstęp do systemu...*, s. 300.

⁵⁶ Zob. T. Woś, [w:] T. Woś, H. Knysiak-Molczyk, M. Romańska, *Postępowanie sądownoadministracyjne*, Warszawa 2009, s. 56. Skarga do sądu administracyjnego nie daje się ująć jednolicie. Pewne skargi mają charakter środka prawnego nadzwyczajnego – takiego, który uruchamia nadzwyczajne postępowanie kontrolne i to prowadzone przez organ zewnętrzny w stosunku do systemu organów administracji publicznej (sąd), druga ich grupa (jak, np. skarga organu gminy na akt nadzoru) tworzy kategorię samoistnych środków zaskarżenia; szerzej tamże, s. 55-56.

⁵⁷ M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 717; D. Chrapoński, *Wylączenia z masy...*, s. 24, jednak przyjmuje (za J. Korzonkiem), że do masy upadłości należą przysługujące upadłemu zarówno prawa prywatne, jak i publiczne.

⁵⁸ Por. Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 193. Prawa i obowiązki wynikające z aktów administracyjnych mogą wyjątkowo być przedmiotem sukcesji czy w ogóle obrotu; zob. A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 660 oraz S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze...*, s. 970. Właśnie prawa i obowiązki, a nie same zezwolenia czy koncesje, jak nieprecyzyjnie stanowi art. 317 ust. 1 p.u.n., tamże.

składnikiem masy upadłości⁵⁹. W każdym razie wpływ postępowania sąduo-administracyjnego na masę upadłości jest zawsze pośredni, gdyż sąd administracyjny – jak ujmuje to T. Woś – nie dokonuje „konkretyzacji stosunku prawnego, ale kontroli tej konkretyzacji”⁶⁰.

Wydanie przez sąd postanowienia o zawieszeniu postępowania

Obowiązek zawieszenia postępowań ze względu na ogłoszenie upadłości powstaje z chwilą wydania przez sąd upadłościowy postanowienia o ogłoszeniu upadłości⁶¹. Zawieszenie nie następuje więc, gdy toczy się jedynie postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości, ale też z drugiej strony, sąd nie czeka z wydaniem postanowienia o zawieszeniu postępowania do momentu uprawomocnienia się postanowienia o ogłoszeniu upadłości, gdyż to ostatnie jest skuteczne i wykonalne z dniem wydania (art. 51 ust. 2 p.u.n.). Data postanowienia o ogłoszeniu upadłości jest datą ogłoszenia upadłości (art. 52 zdanie pierwsze p.u.n.). Czynności upadłego lub podjęte przeciwko niemu w dniu ogłoszenia upadłości nie mogą już mieć skutku wobec masy upadłości. Pozew wniesiony w tym samym dniu, w którym ogłoszona zostaje upadłość, musi być uznany za wniesiony po ogłoszeniu upadłości⁶². To samo dotyczy skargi w postępowaniu sąduo-administracyjnym. Tak więc, aby można było mówić o postępowaniu, które w chwili ogłoszenia już się toczy, pozew lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym albo skarga do sądu administracyjnego musiałyby być wniesione najpóźniej dzień przed dniem ogłoszenia upadłości⁶³. W przeciwnym wypadku podstawa zawieszenia nie ma zastosowania. Może zdarzyć się, że w toku postępowania upadłościowego sąd zmienił sposób prowadzenia postępowania z upadłości z możliwością układu na upadłość obejmującą likwidację majątku. W takiej sytuacji – jak wynika z art. 143 p.u.n. – dla stosowania art. 144 i 145 p.u.n., a tym samym art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. i art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. istotny jest moment uprawomocnienia się postanowienia o zmianie sposobu prowadzenia postępowania upadłościowego⁶⁴.

Zawieszenie postępowania może nastąpić na posiedzeniu niejawnym. Sąd wydaje rozstrzygnięcie, którego formuła brzmi: „zawiesić postępowanie” (a nie, np. „zawiesić postępowanie z dniem...”)⁶⁵.

⁵⁹ Nicco podobnie M. Romańska, [w:] *Prawo o postępowaniu...*, red. T. Woś, s. 514.

⁶⁰ T. Woś, [w:] T. Woś, H. Knysiak-Molczyk, M. Romańska, *Postępowanie sąduo-administracyjne...*, s. 30; Z. Czarnik, *Podstawy zawieszenia...*, s. 193, ujmuje to w słowach, że przedmiot postępowania sąduo-administracyjnego odnosi się do praw stanowiących masę upadłości w sposób tylko pośredni.

⁶¹ Zob. też P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 234-235.

⁶² A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 149; A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego...*, s. 106; P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 234. Zob. jednak odmienny pogląd S. Gurgula, *Prawo upadłościowe i naprawcze...*, s. 165 i 546.

⁶³ Samo wniesienie pozwu zapoczątkowuje proces. Por. tamże, s. 546.

⁶⁴ Zob. tamże, s. 520; P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 235.

⁶⁵ Podobnie P. Feliga, tamże, s. 232.

Postępowanie dotyczące masy upadłości podlega zawieszeniu w każdym swoim stadium (*lege non distinguente*). Zatem w szczególności nie jest istotne, czy sprawa jest akurat rozpoznawana w pierwszej, czy już w drugiej instancji, czy też – w postępowaniu cywilnym – jest rozpoznawana przez Sąd Najwyższy w wyniku wniesienia skargi kasacyjnej⁶⁶. W szczególności sąd pierwszej instancji powinien zawiesić postępowanie również wtedy, gdy ogłoszenie upadłości nastąpiło już po wydaniu orzeczenia merytorycznego w czasie biegu terminu do jego zaskarżenia. Inaczej być nie może, skoro z chwilą ogłoszenia upadłości pozwany, uczestnik czy skarżący traci legitymację procesową do występowania w takim postępowaniu; co więcej, właśnie ta utrata legitymacji jest uzasadnieniem (*ratio legis*) zawieszenia postępowania. Liczy się zatem to, że ogłoszenie upadłości nastąpiło zanim postępowanie cywilne czy sądownoadministracyjne zostało prawomocnie zakończone. Istnieje jednak moment końcowy, do którego decyzja procesowa o zawieszeniu postępowania może zapaść. Otóż zawiesić można postępowanie toczące się, a nie takie, które jest już zakończone⁶⁷. Proces, postępowanie nieprocesowe czy postępowanie sądownoadministracyjne mają swoje ramy czasowe. Momentem końcowym jest moment uprawomocnienia się czynności decyzyjnej kończącej postępowanie z przyczyn natury procesowej lub moment uprawomocnienia się orzeczenia merytorycznego w sprawie⁶⁸. Zgodnie z art. 363 §1 k.p.c. orzeczenie staje się prawomocne, gdy nie przysługuje od niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. Analogiczną treść zawiera art. 168 §1 p.p.s.a. Prawomocność następuje automatycznie z mocy prawa. Nie wystarczy zatem, by ogłoszenie upadłości nastąpiło jeszcze w czasie biegu terminu do zaskarżenia orzeczenia, również samo zawieszenie musi nastąpić w tym czasie⁶⁹.

Sąd drugiej instancji zawiesza postępowanie, jeżeli podstawa zawieszenia istniała już w czasie postępowania przed sądem pierwszej instancji, który nie uwzględnił okoliczności warunkującej takie zawieszenie, jak również wtedy, gdy podstawa zaistniała w toku postępowania przed sądem drugiej instancji i ma znaczenie dla całości postępowania w danej sprawie⁷⁰.

Ze względu na to, że zawieszenie postępowania następuje na mocy postanowienia sądu, a nie z mocy prawa, sytuacja może się skomplikować. Wprawdzie okoliczność ogłoszenia upadłości sąd orzekający bierze pod uwagę z urzędu⁷¹, jednak w praktyce może dojść do tego, że choć w toku postępowania – czy to przed, czy po wydaniu orzeczenia merytorycznego – takie ogłoszenie upadłości nastąpi, to sąd będzie prowadził po-

⁶⁶ Zob. A. Laskowska, *Wpływ ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku strony pozwanej na toczące się z jej udziałem postępowanie kasacyjne*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego, 2011, nr 1, s. 60; P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 236.

⁶⁷ Tak też A. Laskowska, tamże, s. 74.

⁶⁸ Tak S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 271-272.

⁶⁹ Analogiczne stanowisko na gruncie art. 343¹ k.p.c., dotyczącego uchylenia wyroku zaocznego z urzędu, wyraża M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 455.

⁷⁰ Por. uzasadnienie wyroku SN z 19 czerwca 2008 r., V CSK 433/07, Lex nr 442521.

⁷¹ Tak też P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 232.

stępowanie dalej. Może się tak zdarzyć, dlatego że nie uzyska informacji o upadłości⁷², ewentualnie, dlatego że niesłusznie uzna, że postępowanie nie podlega zawieszeniu. W związku z tym, jeżeli sąd dowiaduje się o upadłości z opóźnieniem, w tym nawet po zamknięciu rozprawy, nadal ma obowiązek zawieszenia postępowania.

Ponadto w postępowaniu cywilnym tak samo sąd postąpi, jeżeli dowiedział się o wcześniejszej upadłości już po wydaniu orzeczenia merytorycznego, ale jeszcze w trakcie biegu terminu do zaskarżenia orzeczenia lub po skutecznym zaskarżeniu orzeczenia merytorycznego⁷³. Istnieje bowiem przepis szczególny pozwalający sądowi powrócić do wcześniejszego stadium postępowania, a mianowicie art. 174 §2 zdanie drugie k.p.c (o czym niżej). Jeżeli natomiast informacja o wcześniejszej upadłości trafiła do akt sprawy dopiero przed sądem drugiej instancji, to ten sąd powinien zawiesić postępowanie (uchylając orzeczenie pierwszoinstancyjne).

Sąd orzekający nie jest władny anulować skutków prawomocności, więc nie interesuje się tym, dlaczego nie zaskarżono orzeczenia, choćby zapadło ono wbrew prawu, tj. w szczególności – jak w analizowanej sytuacji – pomimo zakazu kontynuowania postępowania. Anulowanie skutków prawomocności uwarunkowane jest jedynie aktywnością stron, które mogą złożyć wniosek o przywrócenie terminu do zaskarżenia orzeczenia lub skargę o wznowienie postępowania.

W przypadku rozpoznawania sprawy przez sąd drugiej instancji możliwość zawieszenia postępowania kończy się z chwilą wydania przez ten sąd prawomocnego orzeczenia.

Na wydane w postępowaniu cywilnym postanowienie sądu pierwszej instancji o zawieszeniu postępowania przysługuje zażalenie na podstawie ogólnego przepisu art. 394 §1 k.p.c. W wypadku postanowienia sądu drugiej instancji przysługuje skarga kasacyjna na podstawie art. 398¹ k.p.c. W postępowaniu sądownoadministracyjnym przysługuje zażalenie do NSA na podstawie art. 194 §1 pkt 3 p.p.s.a.

Skutki procesowe zawieszenia postępowania oraz podstawy podjęcia zawieszonych postępowania

Zgodnie z art. 174 §2 k.p.c. zawieszenie ma skutek od chwili zdarzenia, które go spowodowało, czyli od ogłoszenia upadłości⁷⁴. Przepis jednocześnie nakazuje sądowi procesowemu uchylenie z urzędu orzeczeń wydanych po ogłoszeniu upadłości, chyba że

⁷² Sąd może powziąć informację o upadłości z urzędu (będziemy wówczas mieli do czynienia z faktem znanym sądowi z urzędu); tak też P. Feliga, tamże, s. 233. Można natomiast wyobrazić sobie skrajną sytuację, w której upadły pozwany celowo ukrywa istnienie procesu w szczególności przed syndykiem, a sądowi orzekającemu w procesie celowo nie ujawnia okoliczności, że doszło do ogłoszenia upadłości.

⁷³ Oczywiście sam fakt, że doszło do wydania orzeczenia merytorycznego, pomimo że postępowanie winno być zawieszona nie sprawia, że mamy tu do czynienia z *sententia non existens*.

⁷⁴ A właściwie od początku dnia, w którym ogłoszono upadłość, P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 240.

ogłoszenie upadłości nastąpiło po zamknięciu rozprawy⁷⁵. Dotyczy to również orzeczeń wydanych w dniu ogłoszenia upadłości⁷⁶. Mamy tu do czynienia z ewidentnym wyjątkiem od zasady związania sądu podjętą czynnością decyzyjną⁷⁷.

Z kolei art. 124 §2 p.p.s.a. stanowi, że zawieszenie ma skutek od dnia zdarzeń, które je spowodowały, przy czym zdarzenia te nie wstrzymują wydania orzeczenia, jeżeli nastąpiły po zamknięciu rozprawy.

W obu regulacjach wprowadzono wsteczny skutek zawieszenia postępowania⁷⁸. Nie oznacza to jednak, że sąd dokonuje zniesienia postępowania⁷⁹ ani też, że ewentualne czynności procesowe podjęte w czasie między ogłoszeniem upadłości a zawieszeniem postępowania są automatycznie bezskuteczne⁸⁰.

Zawieszenie postępowania na podstawach, o których mowa, powoduje wstrzymanie wszystkich terminów procesowych (zarówno ustawowych, jak i sądowych)⁸¹. Zaczynają one bieg na nowo z chwilą podjęcia postępowania, przy czym terminy sądowe należy w miarę potrzeby wyznaczać na nowo (art. 179 §2 k.p.c., art. 127 §2 p.p.s.a.).

Zasadą jest, że ewentualne czynności procesowe sądu dokonywane w trakcie zawieszenia postępowania pozostają bezskuteczne, z kolei czynności procesowe stron i uczestników postępowania wywołują skutki dopiero z chwilą podjęcia postępowania (art. 179 §3 zdanie drugie k.p.c., art. 127 §3 zdanie drugie p.p.s.a.)⁸². Mogą być dokonywane czynności mające na celu zaskarżenie postanowienia o zawieszeniu, zmierzające do podjęcia postępowania, zabezpieczenia powództwa lub wniosku, czy zabezpieczenia dowodu (w postępowaniu cywilnym), wstrzymania wykonania aktu lub czynności (w postępowaniu sądowoadministracyjnym) oraz inne nieoddziałujące na bieg postępowania⁸³.

Na podstawie art. 174 §3 k.p.c. sąd ma obowiązek wezwać syndyka lub zarządcę do wzięcia udziału w postępowaniu, a jeżeli syndyk lub zarządca może odmówić wstąpienia do postępowania, sąd wyznaczy mu odpowiedni termin do złożenia oświadczenia; niezłożenie w terminie oświadczenia co do wstąpienia uważa się za odmowę wstąpienia.

Stosownie do art. 180 §1 pkt 5 k.p.c. sąd podejmie postępowanie z chwilą zgłoszenia się lub wskazania syndyka albo zarządcy masy upadłości, a jeżeli syndyk albo zarządca może odmówić wstąpienia do postępowania – z chwilą złożenia przez niego oświadczenia; w przypadku odmowy wstąpienia do postępowania przez syndyka albo zarządcę masy upadłości, postępowanie podejmuje się z udziałem upadłego.

⁷⁵ W tej ostatniej sytuacji sąd powinien jednocześnie wydać orzeczenie merytoryczne i zawiesić postępowanie; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 191.

⁷⁶ P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 241.

⁷⁷ S. Cieślak, *Wpływ postępowania...*, s. 15.

⁷⁸ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, s. 320.

⁷⁹ Zob. P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 242.

⁸⁰ Por. tamże, s. 242-243. Inaczej na gruncie postępowania sądowoadministracyjnego M. Niezgódka-Medek, [w:] B. Dauter, B. Gruszczyński, A. Kabat, M. Niezgódka-Medek, *Prawo o postępowaniu...*, s. 406., a na gruncie postępowania cywilnego – A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 191.

⁸¹ A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego...*, s. 312.

⁸² Tamże, s. 314-315.

⁸³ Szerzej P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 245.

Jak słusznie zauważono, art. 180 §1 pkt 5 k.p.c. ma zastosowanie do podjęcia każdego postępowania zawieszono na podstawie art. 174 §1 pkt 4 k.p.c.⁸⁴. Oznacza to, że po pierwsze stosuje się go w obu wypadkach, które można wyróżnić w świetle art. 65 ust. 1 i 2 p.u.n., tj. do postępowania dotyczącego mienia upadłego, czyli takiego, w którym syndyk (lub zarządca) może złożyć oświadczenie o wstąpieniu bądź odmowie wstąpienia oraz do postępowania dotyczącego masy upadłości innego aniżeli postępowanie dotyczące mienia upadłego⁸⁵; po drugie stosuje się go – wraz z uzupełniającym go art. 145 ust. 1 p.u.n. – do podjęcia postępowań o wierzytelności podlegające zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym⁸⁶. Syndyk (lub zarządca) może, np. dojść do przekonania, że określony składnik majątkowy, którego postępowanie dotyczy, nie należy do upadłego, co skutkuje odmową wstąpienia do postępowania⁸⁷; nie może natomiast odmówić wstąpienia do postępowania o wierzytelność podlegającą zgłoszeniu w postępowaniu upadłościowym⁸⁸.

Przepisy p.p.s.a. nie regulują odrębnie kwestii podjęcia postępowania zawieszono ze względu na ogłoszenie upadłości, jednak trzeba zastosować podobne zasady, jak w postępowaniu cywilnym. Wezwany syndyk (lub zarządca) może odmówić wstąpienia do postępowania⁸⁹. W literaturze wypowiedziano pogląd, że sąd administracyjny nie jest jednak takim oświadczeniem związany⁹⁰. Zauważono też, że do p.p.s.a. nie wprowadzono odpowiednika art. 174 §3 *in fine* k.p.c., według którego brak w wyznaczonym terminie oświadczenia organu co do wstąpienia do postępowania uważa się za odmowę wstąpienia⁹¹.

Inaczej niż w postępowaniu cywilnym, w postępowaniu sądowoadministracyjnym nigdy nie znajdzie konieczność wyczerpania – przed podjęciem zawieszono postępowania – trybu zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym, gdyż w przypadku postępowania sądowoadministracyjnego nie ma czego zgłaszać⁹².

Z chwilą wstąpienia syndyka (lub zarządcy) do postępowania sądowoadministracyjnego ustają przyczyny, dla których zawieszono postępowanie; podjęcie postępowania następuje na podstawie art. 128 §1 p.p.s.a. i art. 144 ust. 1 p.u.n.⁹³.

⁸⁴ Tamże, s. 256 i 264.

⁸⁵ Tamże, s. 256 i 264-265. Zob. też A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 192.

⁸⁶ P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 259. Wymogu wyczerpania trybu zgłoszenia wierzytelności nie ma w postępowaniu upadłościowym z możliwością układu; zob. A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 204.

⁸⁷ P. Feliga, *Stanowisko prawne...*, s. 257.

⁸⁸ Tamże, s. 258; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 204. Por. E. Stefańska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, komentarz, T. 2 (art. 506-1217)*, red. M. Manowska, Warszawa 2011, s. 1119.

⁸⁹ Zob. J. Skowronek, *Instytucja zawieszenia...*, s. 113.

⁹⁰ Jaśkiewicz, *O kolizji postępowania...*, s. 43.

⁹¹ Tamże.

⁹² Zob. wyżej uwagi dotyczące przedmiotu postępowania sądowoadministracyjnego. Podobnie M. Romańska, [w:] *Prawo o postępowaniu...*, red. T. Woś, s. 515.

⁹³ Tak NSA w uzasadnieniu postanowienia z 23 października 2007 r., GSK 1475/04, www.nsa.gov.pl [dostęp: 06.05.2014].

Wstąpienie syndyka lub zarządcy do postępowania nie może się odbyć bez uprzedniego zawieszenia postępowania. Niczego tu nie zmienia okoliczność, że informacja o upadłości może pochodzić od samego syndyka (lub zarządcy), który w dodatku jednocześnie zgłasza udział w postępowaniu⁹⁴.

W literaturze wskazuje się, że dopuszczalne jest, aby sąd w jednym i tym samym postanowieniu zawiesił postępowanie i podjął je z udziałem syndyka (lub zarządcy)⁹⁵, jednak należy zwrócić uwagę, że na zawieszenie postępowania – czy to cywilnego czy sądownoadministracyjnego – przysługuje zażalenie.

Skutki prawne naruszenia przez sąd obowiązku zawieszenia postępowania

Skutkiem niedokonania przez sąd zawieszenia postępowania z naruszeniem art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. lub art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. jest przede wszystkim nadal istniejący obowiązek zawieszenia. Obowiązek ten istnieje jednak w ramach czasowych, które omówiono wyżej.

Zarzut naruszenia art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. może zostać podniesiony w apelacji, podobnie jak zarzut naruszenia art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. może zostać podniesiony w skardze kasacyjnej do NSA. Ponadto w postępowaniu cywilnym naruszenie obowiązku zawieszenia postępowania przez sąd drugiej instancji może być podstawą skargi kasacyjnej

Problem powstaje, gdy już uprawomocniło się orzeczenie kończące postępowanie. Sam fakt naruszenia przepisów postępowania nie musi oznaczać wadliwości samego orzeczenia⁹⁶, chyba że orzeczenie wydano w warunkach nieważności postępowania. W każdym razie sąd – będąc związany swoim orzeczeniem – nie jest uprawniony do jego uchylecia z urzędu. Odwołałość orzeczenia, która jest wyjątkiem od zasady związania sądu własnym orzeczeniem za każdym razem musi wynikać ze szczególnego przepisu⁹⁷. W analizowanym wypadku nie ma też jakiegokolwiek możliwości sprostowania orzeczenia. Pozostaje zatem postawienie pytania o trzeci sposób wyeliminowania orzeczenia, o ile miałyby ono być wadliwe, a mianowicie pytania o dopuszczalność wzruszenia takiego prawomocnego orzeczenia w drodze nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Jaka jest istota naruszenia przepisów postępowania, o którym mowa? Z pewnością na gruncie rozważanych przepisów k.p.c. i p.p.s.a. mamy do czynienia z przeszkodą w merytorycznym rozstrzygnięciu sprawy. Ze względu na utratę legitymacji ustawodawca zakazuje dalszego postępowania (przynajmniej z tym podmiotem, który utracił legitymację)⁹⁸. Kwestia procesowa – w postaci tego zakazu - jest pierwotna w stosunku do kwestii braku legitymacji. Analizowana sytuacja charakteryzuje się tym, że postępowanie było prowadzone i zakończyło się merytorycznym orzeczeniem, mimo że nie powinno. Kontynuowanie postępowania z upadłym oznacza pozbawienie syndyka lub zarządcy możliwości

⁹⁴ Jest tak ze względu na skutki prawne, o których była mowa. A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 192.

⁹⁵ W. Broniewicz, *Stanowisko syndyka...*, s. 46; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 192.

⁹⁶ Zob. E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych*, Warszawa 2009, s. 85.

⁹⁷ Zob. tamże, s. 192.

⁹⁸ Zob. też uzasadnienie projektu ustawy wskazane w przypisie 12.

działania, o którym jest mowa w art. 401 pkt 2 k.p.c. oraz art. 271 pkt 2 p.p.s.a., a zatem powstanie przyczyny nieważności postępowania, skutkującej możliwością wniesienia przez syndyka lub zarządcę skargi o wznowienie postępowania. Literalnie rzecz biorąc omawiany wypadek nie jest dokładnie taką sytuacją. W postępowaniu, które podlegało umorzeniu, syndyk lub zarządca nie miał statusu strony, stroną był do końca upadły i teje strony w żaden sposób możliwości działania nie pozbawiono. Syndyka lub zarządcę pozbawiono natomiast możliwości działania w tym sensie, że w takim postępowaniu winien być stroną, lecz nią nie został w wyniku wadliwego działania sądu. Tak więc wznowienie postępowania może mieć tu zastosowanie⁹⁹.

Wnioski

Przeanalizowane podstawy zawieszenia odnoszą się do takich postępowań, które są w toku w momencie ogłoszenia upadłości uczestniczącego w nich podmiotu.

Ratio legis w wypadku obu omówionych podstaw jest identyczne, tzn. zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i w postępowaniu sądowoadministracyjnym zawieszenie ma na celu umożliwienie wstąpienia do postępowania podmiotu, który stał się wyłącznie legitymowany. Art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. i art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. wprawdzie są sformułowane w różny sposób, ale trzeba je rozumieć tak samo. Lepiej byłoby natomiast, gdyby podstawa zawieszenia postępowania sądowoadministracyjnego była sformułowana w taki sposób, jak art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. Obecne brzmienie przepisu powoduje trudności w jego stosowaniu. Słusznie też zwraca się uwagę na niedostosowanie art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. do rozwiązań przyjętych w p.u.n., a wprowadzających rozróżnienie na upadłość z likwidacją majątku i upadłość z możliwością zawarcia układu. Prawidłowy jest pogląd, według którego do zawieszenia postępowania sądowoadministracyjnego powinno dochodzić – tak, jak w postępowaniu cywilnym – w wypadku gdy ogłoszona upadłość jest upadłością z likwidacją majątku lub upadłością z możliwością zawarcia układu, przy której sąd pozbawił zarządu upadłego; nie następuje natomiast zawieszenie w wypadku upadłości z możliwością układu, gdyby sąd pozostawił zarząd upadłemu. Takie rozumienie art., 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. wynika z wykładni systemowej.

Stosowanie rozważanych podstaw zawieszenia postępowania wymaga uświadomienia sobie, że aby ustalić, czy postępowanie, które toczyło się w momencie ogłoszenia upadłości, dotyczy masy upadłości, trzeba dokonać oceny powiązań między przedmiotem tego postępowania a masą upadłości. W postępowaniu sądowoadministracyjnym ten wpływ na masę upadłości zawsze będzie miał charakter tylko pośredni. Niemniej jednak ogólne sformułowanie o „postępowaniu dotyczącym masy upadłości”, zawarte w art. 174 §1 pkt 4 k.p.c., jest właściwe i należałoby postulować wprowadzenie identycznego sfor-

⁹⁹ Zob. A. Jakubecki, *Ogłoszenie upadłości...*, s. 41; A. Hrycaj, *Wpływ postępowania...*, s. 191. Zob. też E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 84. W odniesieniu do postępowania sądowoadministracyjnego zob. orzeczenie NSA z 11 października 2005 r., II FSK 2449/04, www.nsa.gov.pl [dostęp: 06.05.2014].

mułowania do art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a. w miejsce, w którym jest mowa o „sprawie dotyczącej przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości”¹⁰⁰.

Samo zawieszenie – czy to postępowania cywilnego czy sądowoadministracyjnego – może nastąpić tylko w określonych ramach czasowych. Sąd, który przeoczył potrzebę zawieszenia postępowania, nie może tego dokonać, gdy postępowanie już prawomocnie ukończył.

Brak udziału syndyka lub zarządcy w postępowaniu jest naruszeniem prawa i prowadzi do nieważności postępowania.

Streszczenie

W polskim systemie prawnym – podobnie jak w systemach prawnych innych państw – ogłoszenie upadłości wywołuje znaczące skutki prawne. W szczególności wywiera wpływ na dopuszczalność kontynuowania postępowań sądowych (cywilnego i sądowoadministracyjnego) toczących się z udziałem podmiotu, wobec którego upadłość została ogłoszona. Istotnym aspektem tego wpływu jest konieczność zawieszenia sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych na podstawie art. 174 §1 pkt 4 k.p.c. i postępowania sądowoadministracyjnego na podstawie art. 124 §1 pkt 4 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. W opracowaniu, w pierwszej kolejności zwrócono uwagę na kilkukrotne zmiany stanu prawnego w zakresie wskazanej podstawy zawieszenia postępowania cywilnego. Następnie rozważono *ratio legis* zawieszenia postępowań ze względu na upadłość, związaną z utratą przez upadłego legitymacji formalnej do występowania w tych postępowaniach. Ponieważ w założeniu zawieszenie ma odnosić się do tych tylko postępowań, które dotyczą masy upadłości, dokonano analizy – w tym również porównawczej – obu podstaw zawieszenia, rozważając, jak pojmować potencjalny wpływ przedmiotu tych postępowań na masę upadłości. W dalszej kolejności zawarto uwagi dotyczące samego wydania postanowienia o zawieszeniu, jego skutków procesowych, podstaw podjęcia zawieszonych postępowań oraz skutków prawnych naruszenia przez sąd obowiązku zawieszenia postępowania. Na koniec autor formułuje wniosek, że oba przeanalizowane przepisy należy w istocie rozumieć tak samo, ale jednocześnie wskazuje na potrzebę zmiany treści art. 124 §1 pkt 4 p.p.s.a., gdyż jego obecne brzmienie nie jest precyzyjne i nie jest dostosowane do treści przepisów Prawa upadłościowego i naprawczego.

Słowa kluczowe: upadłość, ogłoszenie upadłości, postępowanie cywilne, postępowanie sądowoadministracyjne, upadły, syndyk, zarządca, zawieszenie postępowania, masa upadłości

The suspension of civil proceedings and proceedings before administrative courts as a result of the opening of insolvency proceedings

Summary

According to Polish law, similarly to other countries' legal systems, the opening of insolvency proceedings entails significant legal effects. In particular, there exist an impact of bankruptcy proceedings on the continuing of the civil proceedings and proceedings before administrative courts. One of the aspects of this impact is the necessity to suspend some of these proceedings as a result of opening of insolvency proceedings with respect to a party to the litigation. This matter is regulated in art. 174 §1 point 4 of the Code of Civil Procedure and art. 124 §1 point 4 of the Act on Proceedings Before Administrative Courts. First of all, the author presents several changes of law concerning the mentioned art. 174 §1 that took place since the present Code of Civil Procedure has come into force. Then, he

¹⁰⁰ A nie – jak wynikałoby z wywodów Z. Czarnika, *Podstawy zawieszenia...*, s. 194 – wykreślenie tej części przepisu.

goes on to explain the reason, why it is necessary to suspend these proceedings. Since the moment of opening insolvency proceedings there exists an estate in bankruptcy. A bankrupt is deprived not only of the right to administer this estate but in some cases is also deprived of his status of a party to litigation in the mentioned proceedings. The author discusses in what cases this occurs and explains that in these cases it is necessary to introduce a liquidator or a receiver in bankruptcy to these proceedings. The author comes to conclusion that the regulations of art. art. 174 §1 point 4 of the Code of Civil Procedure and art. 124 §1 point 4 of the Act on Proceedings Before Administrative Courts should be construed in the same way, however, it is necessary to introduce some changes into the latter to make it more precise.

Key words: bankruptcy, declaration of insolvency, civil proceedings, proceedings before administrative courts, the bankrupt, liquidator, receiver in bankruptcy, suspension of proceedings, estate in bankruptcy